

Sekswerk 3.0

Sekswerk 3.0: tussen beroep en transactie

Ontwikkelingen en trends rond de commerciële seksmarkt na 2000

Paul van Gelder

Warden Press

Dankbetuiging

Dank aan Maria Scali, alsmede Carin Hofmans en Jacomien Veldboom, SHOP, voor hun waardevolle commentaar bij eerdere versies van deze trendstudie.

Dank aan Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn (OCW), Gemeente Den Haag, voor de financiering van het onderzoek.

ISBN:

Paperback: 978-94-93202-48-1

E-book: 978-94-93202-49-8

NUR: 740

Omslagontwerp: Merel van Altena, Den Haag

Vormgeving binnenwerk: Bert Holtkamp, Groningen

© Copyright 2025 Paul van Gelder

Dit is een uitgave van Warden Press, Leiden.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door printouts, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

wardenpress.com

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Introductie	9
Opbouw van deze studie	10
1. De sociale positie van sekswerkers na 2000	13
1.1 Monitoronderzoek na de opheffing van het bordeelverbod	15
1.2 De sociale positie van sekswerkers in de escortbranche	27
2. Van seksuele handelingen naar een transactie	35
3. Sekswerk in de wereldwijde netwerkeconomie	51
3.1 Sekswerk als een markt van ‘mogelijkheden’	52
3.2 Het ‘ver-jobben’ van de commerciële seksmarkt	54
3.3 De sociale positie van online sekswerkers	71
4. Vergoedingsvarianten bij seksuele contactlegging	79
5. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	105
5.1 Samenvatting	105
5.2 Conclusies	107
5.3 Aanbevelingen	111
Literatuurverwijzing	115

Voorwoord

Sekswerk is een beroep waar door de eeuwen heen op verschillende manieren naar is gekeken door de samenleving en waar de overheid op verschillende manieren mee omgaat. Het kan gaan van tolerantie tot acceptatie; van verbieden via gedogen tot reguleren. Het begrip sekswerk roept verschillende emoties op. Rond dit thema ontmoeten mensen elkaar; vaak botsen bij mensen het persoonlijke en het politieke met elkaar. Sommige mensen kunnen zich niet voorstellen dat sekswerk een vrije keuze kan zijn. Anderen kunnen dat wel, maar denken: 'Niet in mijn buurt'. Afhankelijk van de tijdgeest kan het overheidsbeleid restrictief zijn, waarbij het beeld van de sekswerker (man, vrouw, transpersoon of non-binair persoon) vooral in verband wordt gebracht met slachtofferschap. Het beleid kan ook zeer liberaal zijn, waarbij het beeld van de sekswerkers wordt bepaald door krachtige en onafhankelijke beroepsoefenaars.

Rond deze twee uitersten zijn in Europa – en daarbuiten – verschillende modellen ontstaan. Nederland kent zijn eigen geschiedenis en vorm. Sinds het opheffen van het bordeelverbod in 2000 wordt er gezocht naar een evenwichtige formule om sekswerk en sekswerkers een plek in de samenleving te geven. Nederland wil graag het huidige beeld van het beroep moderniseren, maar worstelt – zoals de meeste andere landen – met wisselende morele en politieke opvattingen.

Ook de gemeente Den Haag worstelt sinds enkele jaren met de plek die dit beroep in de stad zou moeten innemen. Bij het aantreden van het huidige college in 2022 is daarom de vraag gesteld hoe de sector zich aan het ontwikkelen is. Om die reden is SHOP gestart met een trendonderzoek dat de veranderingen in de sector beschrijft. Met een uitstapje naar het verleden heeft Paul van Gelder in dit boek in kaart gebracht wat de ontwikkelingen en trends rond de commerciële seksmarkt zijn na de legalisering van het prostitutiebedrijf in het jaar 2000. In dit trendonderzoek wordt sekswerk vanaf de werkvloer benaderd, staat de sociale positie van

sekswerkers centraal en worden de bredere ontwikkelingen op de commerciële seksmarkt belicht.

Dit trendonderzoek is hopelijk slechts een begin. We beschouwen deze studie als een aanzet die verdere verdieping behoeft, in de overtuiging dat het benaderen van het onderwerp sekswerk vanuit een bedrijfseconomische invalshoek meer kennis van de mechanismen van deze markt kan opleveren. Mede dankzij de monitoring van de invloed van technologische veranderingen op het beroep kunnen we wellicht eerder komen tot een normalisering van de sector, en hopelijk tot een versterking van de sociale en juridische positie van sekswerkers.

Ik hoop als directeur van SHOP dat *Sekswerk 3.0: tussen beroep en transactie* de dialoog over het thema weet te stimuleren, waarbij alle actoren in het veld – van sekswerkers en exploitanten tot hulpverleners, beleidsmakers en handhavers – betrokken zijn.

Maria Scali, directeur SHOP

Introductie

In het jaar 2000 is het prostitutiebedrijf in Nederland legaal geworden. Sekswerk was al een legaal beroep. Sinds die wetswijziging zijn er in de toenmalige seksbranche allerlei veranderingen opgetreden, zowel in Nederland als daarbuiten. In de Nederlandse situatie kwam dat ook door beleidswijzigingen, waaronder het opheffen van de meeste tippelzones en het instellen van gemeentelijke tippelverboden. De legalisering viel bovendien samen met technologische innovaties in communicatiemogelijkheden en een wereldwijde groei van de netwerkeconomie. Sociale media, internet en kunstmatige intelligentie (AI) zijn inmiddels doorgedrongen tot de hartslag van het dagelijks leven. Deze ontwikkeling brengt met zich mee dat de grens tussen het publieke en het privé domein opnieuw in kaart wordt gebracht. Waar seksuele relaties in de huiselijke sfeer hun betekenis eerder juist ontleenden aan een oppositie tot de markt, zijn er verschillende varianten van recreatieve seksualiteit opgekomen zonder die culturele tegenstelling.¹ De recreatieve consumptie van deze erotische/seksuele diensten en producten vertoont vergelijkbare kenmerken als andere commerciële vrijetijdsbesteding.

Zo'n kwart eeuw na het jaar 2000 is uit sociaal onderzoek steeds meer bekend over de impact van digitale technologie op de commerciële seksmarkt. Deze innovatie maakt ook in Nederland veel breder deel uit van veranderingen in economie en samenleving. Zoveel is wel duidelijk. Sinds de legalisering van het prostitutiebedrijf is de beroepsuitoefening van sekswerkers in Nederland deels hetzelfde gebleven, maar voor een ander deel ingrijpend veranderd. Welke topics zijn tegenwoordig trending als het gaat om digitale technologie in verband met commerciële seks? Hoe verhoudt het online communiceren zich tot de fysieke contactlegging tussen sekswerkers en klanten? In hoeverre is het gangbare beleidskader

---

1 Zie o.a. Bernstein (2007).

voor fysieke seksuele handelingen met een ander op een werkplek nog toereikend om deze wereldwijde ontwikkeling op lokaal niveau in Nederland te kunnen bijbenen? Voor zover dit niet meer het geval is, wat voor beleidskader zou dan wel aansluiten op deze gewijzigde omstandigheden?

Het eerste doel van deze trendstudie is om deze actuele ontwikkelingen breder onder de aandacht te brengen en daarop een toekomstgericht venster te bieden. Het tweede doel is uit te nodigen tot een discussie: hoe verder?

Opbouw van deze studie

‘Regeren is vooruitzien, met een blik achterom.’

Het eerste hoofdstuk van deze trendstudie is een terugblik op de ontwikkelingen in verband met de opheffing van het bordeelverbod in het jaar 2000. Die wetswijziging betrof weliswaar het prostitutiebedrijf, maar was evenzeer van betekenis voor de sekswerkers die daar toen werkzaam waren. De veranderingen waren veelomvattend. Bij het terugblikken is de aandacht uitgegaan naar ontwikkelingen in de sociale positie van de sekswerkers in de erop volgende jaren. Het basismateriaal daarvoor bestaat uit de opeenvolgende landelijke monitoronderzoeken die zijn uitgevoerd over de tijdsperiode 1999-2014. Voor zover hier relevant worden ook andere ontwikkelingen in de seksbranche inbegrepen. Daarbij is de invalshoek niet beperkt tot sekswerkers in de prostitutiebedrijven, maar verbreed naar de commerciële seksmarkt. Gaat het echter om de prostitutiebedrijven dan valt nog het meest op dat de omvang van de beschikbare werkplekken en locaties landelijk een sterke daling vertoont. Sinds de wetswijziging zien niet alleen de vrouwelijke, maar zeker ook mannelijke en transgender sekswerkers zich gesteld voor een daling in het aantal legale locaties waar zij veilig met klanten terecht kunnen. Die ontwikkeling roept de vraag op wat daarvoor dan in de plaats komt.

Deze trendstudie is specifiek gericht op ontwikkelingen aangaande de commerciële seksmarkt en de beroepsuitoefening van sekswerkers, na de wetswijziging in het jaar 2000. Dit verandert

niet dat er in de seksbranche eveneens sprake was van ontwikkelingen rond misstanden, mensenhandel en migratiestromen. Over deze andere vraagstukken is er in de landelijke monitoronderzoeken ook belangrijk onderzoeksmateriaal opgenomen. Gelet op de beschikbare tijd en op de actualiteit is ervoor gekozen om bij deze terugblik in te zoomen op de sociale positie van sekswerkers.

Het tweede hoofdstuk sluit aan bij het beleidskader dat in Nederland momenteel van toepassing is op de seksbranche. In juridische termen gaat het om 'prostitutie', waarbij sprake is van 'het zich beschikbaar stellen voor het verrichten van seksuele handelingen met een ander tegen betaling'. In dit digitale hoogtij van sociaal netwerken rijst de vraag of deze focus op 'het verrichten van seksuele handelingen' nog aansluit op de actuele praktijk van sekswerkers. Gangbare benamingen als 'prostitutie' en 'prostitutuee' zijn inmiddels verouderd. Tegenwoordig wordt er gesproken van 'sekswerkers', 'seksbranche' en 'commerciële seks' om stigmatisering tegen te gaan. Bij het weergeven van tekstpassages en het terugkijken op vroegere rapporten worden in deze trendstudie wel de verouderde termen aangehouden.

Als andere update wordt in deze trendstudie bovendien een seksueel transactiemodel 3.0 voorgesteld dat het mogelijk maakt om aan te sluiten bij het sociale verloop van seksuele contacten tegen betaling. Binnen dit transactiemodel worden vier opeenvolgende interactiemomenten onderscheiden:

1. de toenadering;
2. de onderhandeling;
3. het eigenlijke sekscontact;
4. de afloop.

Om de relevantie en toepassingsmogelijkheden van dit model te laten zien, worden deze vier interactiemomenten nader uitgewerkt aan de hand van de internationale literatuur.

Het derde hoofdstuk gaat over relevante trends in de wereldwijde netwerkeconomie die direct van betekenis zijn voor het verrichten van sekswerk. In de ene trend is sprake van het 'ver-jobben' bij de beroepsuitoefening bij sekswerk. De andere trend betreft het

invoegen in nichemarkten en het bereiken van een steeds breder potentieel aan seksconsumenten.

In Nederland gaat het bij sekswerk om een legale beroepsuitoefening. Hoe pakt dit uit bij een groeiend economisch aanbod van laagdrempelige seksjobs en een innovatieve seksgerichte technologie? De netwerkeconomie wordt gedomineerd door techbedrijven die zijn gevestigd in de Verenigde Staten. Diezelfde Amerikaanse techbedrijven opereren echter in een juridisch kader waarin 'prostitutie' niet-legaal is. Dat roept allerlei vragen op, in hoeverre en hoe deze omstandigheden doorwerken op de sociale positie van online sekswerkers in de Nederlandse context.

Met het *mainstream* worden van de wereldwijde netwerkeconomie is er vooral ook verandering gekomen in (1.) de toenadering en (2.) de onderhandeling, voorafgaand aan (3.) het eigenlijke sekscontact. Cyberspace heeft een aanmerkelijk bredere waaier aan sociale relatiemogelijkheden te bieden bij het aangaan van seksuele contacten tegen betaling. Het onderhandelen tussen sekswerker en klant is steeds minder beperkt tot louter het verrichten van fysieke seksuele handelingen. In lijn met de virtuele wereld van cyberspace is de sociale interactie bij de contactlegging met (potentiële) klanten wereldwijd gevarieerder geworden. In internationale studies is sprake van 'authenticiteit van commerciële relaties'² en 'begrensde authenticiteit'³. De vraag van klanten naar een intieme of recreatieve invulling gaat vergezeld van andere vergoedingsvarianten bij het aangaan van seksueel contact. Uit online veldwerk blijkt dat ook in Nederland klanten op zoek zijn naar een intiemere/persoonlijke invulling. Het vierde hoofdstuk gaat over sociale interactievormen en vergoedingsvarianten die zich voordoen bij het aangaan van dit soort 'transactionele seks'.

Het afsluitende hoofdstuk begint met een samenvatting van de inhoud. Dan volgen de conclusies en enkele aanbevelingen.

---

2 Sanders (2008).

3 Bernstein (2010).

1 De sociale positie van sekswerkers na 2000

In 1911 werd in Nederland een bordeelverbod ingesteld. Het betekende dat elke vorm van exploitatie van prostitutie was verboden. In de jaren zeventig van de vorige eeuw kwam hierin verandering. Niet alleen werd prostitutiebedrijven weinig meer in de weg gelegd, maar er begon ook een proces van commercialisering. Na jarenlang gedogen en politieke discussie vond in het jaar 2000 een wetswijziging plaats. Het bordeelverbod werd opgeheven, wat betekent dat exploitatie van prostitutie sindsdien is toegestaan, tenzij deze lokaal is verboden in de gemeentelijke regelgeving via de Algemene Plaatselijke Verordening. Tegelijkertijd werd het zogeheten ‘mensenhandel-artikel’ 250a in het Wetboek van Strafrecht van kracht, dat alle vormen van uitbuiting in de prostitutie strafbaar stelde. Voor het beschermen van de minderjarigen werd in 2002 ook de zedelijkheidswetgeving aangepast.⁴

Met de algemene opheffing van het bordeelverbod per 1 oktober 2000 werden de volgende zes doelen nagestreefd:

- het beheersen en reguleren van de exploitatie van prostitutie;
- het verbeteren van de bestrijding van exploitatie van onvrijwillige prostitutie;
- het beschermen van minderjarigen tegen seksueel misbruik;
- het beschermen van de positie van de sekswerkers;
- het ontvlechten van prostitutie en criminele randverschijnselen;
- het terugdringen van de omvang van prostitutie door illegalen.

Door de wetswijziging kreeg met name de lokale overheid meer zicht en grip op de branche. Ook konden de gezondheid en de veiligheid van sekswerkers beter worden geregeld. Een ander doel was het effectiever aanpakken van misstanden en strafbare vormen bij exploitatie van prostitutie. Naast het bestrijden van onvrijwillige

---

4 Daalder (2015).

prostitutie werd beoogd om minderjarigen te beschermen en illegalen te weren. In terugblik valt op dat de beoogde positieverbetering van de (merendeels vrouwelijke) sekswerkers destijds in de Memorie van Toelichting werd omschreven als ‘beschermen’. In de toepassing van het wetsartikel werd de *kwetsbaarheid* van sekswerkers voorop gesteld.

De opheffing vormde een ingrijpende wijziging van het Nederlandse prostitutiebeleid. In de jaren 2001, 2006 en 2014 is daarom in landelijke evaluaties onderzocht of de gestelde doelen gehaald werden. Sinds de wetswijziging heeft de commerciële seksbranche in Nederland en wereldwijd ook een snelle verandering doorgemaakt. Dat is een reden te meer om in deze trendstudie terug te kijken op deze evaluaties. Welke lessen zijn daaruit te leren voor de positie van sekswerkers en de actuele situatie in de commerciële seksbranche?

Zo'n 25 jaar later is er vooral ook reden om vooruit te kijken. Bij de wetswijziging in 2000 ging het namelijk om het legaliseren van *prostitutiebedrijven*. De onstuimige opkomst van sociale media, internet en informatietechnologie (AI) zorgde echter voor een verschuiving van een consumptiemaatschappij naar een *netwerkeconomie*. Voor het werkveld betekent dit dat de commerciële seksbranche minder is gaan draaien om prostitutiebedrijven, maar zich ontwikkelt tot een *markt* van seksuele diensten en erotische performance, en aanverwante producten. De seksbranche is allang niet meer enkel het ‘klassieke’ prostitutiecircuit, in de marge van de gevestigde samenleving. Door de steeds lagere drempel voor starters zijn korte, wisselende, erotische jobs trendsettend geworden.

Naarmate deze trend verder doorzet, rijst de vraag wat dit betekent voor de sociale positie van sekswerkers. Zoals het er nu naar uitziet, zal in het ‘zich beschikbaar stellen voor het verrichten van seksuele handelingen met een ander tegen betaling’ de *contactlegging tussen vraag en aanbod* een veel zwaarder gewicht krijgen dan de fysieke locatie van seksueel handelen. In de contactlegging tussen aanbieders en klanten komt het veel eerder aan op beeldvorming en zichtbaarheid. Met het gebruik van sociale media, internet en digitale technologie is de commerciële seksmarkt ook niet meer

lokaal, regionaal of landelijk, maar wereldwijd een businesscase geworden. Van deze trend naar een commerciële seksmarkt in een wereldwijde netwerkeconomie zijn de eerste aanwijzingen echter al te vinden in de opeenvolgende evaluatierapporten na de opheffing van het bordeelverbod in 2000. Op basis van de beschikbare literatuur volgt hier eerst een terugblik.

1.1 Monitoronderzoek na de opheffing van het bordeelverbod

Zoals vermeld is 'het beschermen van de positie van sekswerkers' een van de doelstellingen van de legalisering van het prostitutiebedrijf in het jaar 2000. In de latere evaluatierapporten van deze wetswijziging maakt de benaderingswijze van de sociale positie van sekswerkers echter een verandering door, zowel in het onderzoek als in het overheidsbeleid.

De opeenvolgende evaluatierapporten na de wetswijziging in 2000 gaan niet enkel over de sociale positie van sekswerkers. Naar illegale en niet-legale vormen van prostitutie en het gemeentebestuur inzake prostitutie zijn er aparte onderzoeken uitgevoerd. Vanwege het vele materiaal is deze analyse beperkt tot een scan van de sociale positie van sekswerkers en veranderingen in de wijze van benaderen.

Per 1 oktober 2000 zijn prostitutiebedrijven in Nederland legaal geworden. Feitelijk is dan *een deel* van alle sekswerkers werkzaam in een arbeidsproces bij een prostitutiebedrijf. Zo zijn er in die overgangperiode nog tippelzones in de meeste grotere steden. Ook speelt dan al de kwestie dat de bemiddeling door escortbedrijven niet beperkt blijft tot de grenzen van een bepaalde gemeente, maar ook regionaal, landelijk en zelfs internationaal plaats vindt.

Periode voorafgaand aan de algemene opheffing van het bordeelverbod

In juni 2000, vóór de wetswijziging, presenteren Venicz & Vanwesenbeeck een nulmeting met een focus op de sociale positie van sekswerkers.

‘De verbetering van de positie van prostituees is van meet af aan een belangrijk thema geweest in de discussie rond de opheffing van het bordeelverbod. Als politiek streven is het echter in de loop van de tijd op de achtergrond geraakt ten gunste van thema’s als regulering, beheersbaarheid, en bestrijding van criminaliteit en illegaliteit. Het verbeteren van de positie van prostituees blijft echter ook in de huidige wetswijziging gehandhaafd als doelstelling. Volgens sommige politieke en belangengroeperingen is het zelfs hét streven waar de wetswijziging om gaat.⁵

De nulmeting baseren zij op deze brede definitie van ‘sociale positie’ van sekswerkers.

‘De sociale positie is opgevat als hun positie binnen de bedrijven waar zij werken, zowel ten opzichte van hun exploitanten als ten opzichte van hun klanten. Arbeidsomstandigheden, werkplekculturen en de mate waarin zij positieve dan wel negatieve ervaringen en evaluaties in relatie tot hun werkplek rapporteren, vormen daar belangrijke onderdelen van. Sociale positie is, in aanvulling daarop, geoperationaliseerd als de mate waarin prostituees buiten de werksfeer te maken hebben met negatieve sociale reacties, zowel in individuele contacten als bij instanties. De mate waarin prostituees een dubbel leven leiden, vormt daarbij een belangrijk aandachtspunt.⁶

In deze vroege werkdefinitie is sprake van een gesplitst uitgangspunt, namelijk:

- a. de positie van sekswerkers in het prostitutiebedrijf;
- b. de positie van sekswerkers in de samenleving.

Uit de definitie in deze nulmeting blijkt dat niet enkel de sociale positie van sekswerkers een verandering doormaakt. Ook de benaderingswijze van de sociale positie van sekswerkers blijkt niet van

5 Venicz & Vanwesenbeeck (2000), p. 7.

6 Venicz & Vanwesenbeeck (2000), p. 103.

steen, maar is in ontwikkeling. Zo zal het begrip ‘werkplekcultuur’ hierna niet meer gebruikt worden.

Aanvangsjaar 2001 na de opheffing van het bordeelverbod per 1 oktober 2000

In het eerste jaar *na* het ingaan van de wetswijziging vinden er twee verschillende soorten onderzoeken plaats. Het ene onderzoek van Vanwesenbeeck et al. (2002) is toegespitst op de sociale positie van sekswerkers in de gereguleerde (vergunde) bedrijven. Zij baseren zich op deze veelvormige omschrijving van de ‘sociale positie’ van sekswerkers:

- arbeidsrechtelijke aspecten (arbeidsomstandigheden, -voorwaarden en -verhoudingen; de mate waarin er van zeggenschap en emancipatie sprake is voor prostituees);
- strafrechtelijke aspecten (de mate waarin geweld, uitbuiting, mensenhandel en minderjarigheid voorkomen);
- vreemdelingenrechtelijke aspecten (de mate waarin illegaliteit voorkomt);
- maatschappelijke participatie (het realiseren van plichten en rechten zoals het betalen en de toegang tot maatschappelijke diensten en voorzieningen);
- gezondheidsaspecten (het voorkomen van beroepsklachten en de mate van welzijn van prostituees);
- en de mate waarin er van maatschappelijke acceptatie en normalisatie sprake is.⁷

In vergelijking met de onderzoeksliteratuur naar de sociale positie van sekswerkers valt nog het meest op dat in deze toch al veelomvattende omschrijving de persoonlijke leefsituatie buiten beschouwing is gelaten.

Het andere onderzoek uit 2001 gaat over de situatie rond vrijwilligheid en onvrijwilligheid, illegaliteit en minderjarigheid bij sekswerkers.⁸ Het betreft deels een veldrapportage waarin voor de seksbranche als geheel onderscheid wordt gemaakt tussen: ‘ramen,

7 Vanwesenbeeck et al. (2002), p. 7.

8 Goderie et al. (2002).

club, straat, thuiswerk en escort'. Daarin horen alleen ramen, clubs en escort tot de prostitutiebedrijven. Daarnaast wordt aandacht besteed aan het handhavingsbeleid gericht op de bestrijding van mensenhandel. Deze andere rapportage bevat allerlei aanwijzingen dat niet alleen de sociale positie van sekswerkers verandert, maar dat ook de marktpositie van de betrokken seksbedrijven een ontwikkeling doormaakt. Een belangrijke aanwijzing zijn de verplaatsingseffecten naar andere prostitutievormen en/of regio's binnen Nederland. De veranderingen bij de seksbedrijven blijken op allerlei manieren tevens van invloed op de positie van sekswerkers in het arbeidsproces.

In dezelfde periode heeft de seksbranche in Nederland te maken met internationale ontwikkelingen, in het bijzonder:

1. de opkomst van het gebruik van sociale media (mobiele telefoon) en internet;
2. de uitbreiding van de Europese Unie met Centraal-/Oost-Europese landen, waardoor migranten met andere nationaliteiten naar Nederland komen en onder meer in de prostitutie gaan werken.

Evaluatie van de effecten na de wetswijziging, in 2006

In 2006 vindt voor de tweede keer een landelijke evaluatie van de effecten na de legalisering van het prostitutiebedrijf plaats. In deze trendstudie staat, zoals gezegd, de benadering van de sociale positie van sekswerkers centraal. Daarover gaat het deelonderzoek dat door Regioplan is uitgevoerd. De onderzoekers richten zich meer specifiek op de positie van sekswerkers in het arbeidsproces.

'De achterliggende gedachte is dat het participeren op de arbeidsmarkt de basis is voor het maatschappelijk functioneren en voor de maatschappelijke positie. In de arbeidssociologie wordt de positie in het arbeidsproces, de arbeidssituatie, benoemd als 'kwaliteit van de arbeid'. Hiertoe behoren aspecten

als: de inhoud van het werk, de arbeidsomstandigheden, de arbeidsvoorwaarden en de arbeidsverhoudingen.⁹

In hun onderzoeksrapport wordt het begrip ‘sociale positie’ uitdrukkelijk gekoppeld aan het werkzaam zijn als werknemer of als zelfstandige binnen een (vergund) prostitutiebedrijf. Onder het totale aantal van 354 geïnterviewde sekswerkers zegt (op dat moment) circa 95% te werken als zelfstandig ondernemer.¹⁰ Relevant is hier ook dat de onderzoekers de eerdere verdeling tussen soorten prostitutiebedrijven uitbreiden met ‘massagesalon’. Bij de eerste evaluatie na de wetswijziging worden ‘massagesalons’ namelijk nog niet apart als prostitutiebedrijf onderscheiden.

Aan het begin van het nieuwe millennium maakt het aantal Chinese massagesalons in Nederland (en ook elders) een snelle groei door. De service is laag geprijsd en bij een bepaalde deel van deze salons is er de mogelijkheid van een ‘extra service’ of ‘happy end’.

In een afzonderlijke veldstudie naar de opkomst van Chinese massagesalons in Nederland schetsen Bottenberg & Janssen in 2012 het volgende beeld van wat zij een ‘massagesalon met seksuele dienstverlening’ noemen:

‘De massagesalons met seksuele dienstverlening zijn duidelijk gericht op het geven van extra service als belangrijkste activiteit. Deze conclusie kan worden getrokken uit de wijze waarop zij zich profileren op de arbeidsmarkt, de manier waarop zij hun klanten behandelen, als ook de inrichting van de salon. (...) De salons zijn zodanig ingericht dat er sprake kan zijn van privacy en vaak worden in deze salons douches aangetroffen. Het lijkt erop dat deze douches voorzien in de behoefte van klanten die een speciale service hebben gehad (...). De laatste sterke indicatie voor deze categorie massagesalons zijn de kleren en de schoenen die de masseuses dragen gedurende hun werk. Korte rokjes en jurkjes, laag ingesneden bloesjes en hoge

9 Dekker et al. (2007).

10 Dekker et al. (2007), p. 31.

hakken zouden een indicatie kunnen zijn dat de salon zich hoofdzakelijk richt op seksuele dienstverlening (...).¹¹

Door de exploitanten van de vergunde seksbedrijven wordt deze categorie massagesalons aangemerkt als oneerlijke concurrentie, omdat de 'extra service' wordt verleend in een schemergebied van de commerciële seksmarkt.¹² De toename van het aantal Chinese (en andere erotische) massagesalons is een van de aanwijzingen dat de lokaal opererende seksbedrijven te maken hebben met aanverwante vormen van bedrijvigheid van buiten Nederland, die de grenzen van de betreffende gemeente overstijgt.

Op basis van de tweede evaluatieronde in 2006 van de wetswijziging, geeft Annelies Daalder van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum (WODC) het volgende algemene beeld van de sociale positie van sekswerkers in het arbeidsproces:

'De arbeidsverhoudingen in de vergunde bedrijven zijn de afgelopen jaren nauwelijks veranderd, van een betekenisvolle verandering is geen sprake. Binnen de branche heerst nog altijd verwarring over de vormgeving van de arbeidsverhoudingen. Prostituees en exploitanten houden tegenover de Belastingdienst vol dat de prostituees zelfstandig werkzaam zijn, maar tegelijkertijd vindt er op grote schaal bemoeienis van exploitanten met de werkzaamheden van prostituees plaats, op zo'n manier dat in feite sprake is van gezagsverhoudingen. De rechtspositie van prostituees is slecht. In de huidige praktijk worden, ondanks het feitelijk bestaan van gezagsverhoudingen, de risico's van het niet kunnen werken op de prostituees afgewenteld. Het is niet te verwachten dat verbeteringen vanzelf vanuit de sector tot stand zullen komen. Wellicht is het koppelen van minimumeisen ten aanzien van arbeidsverhoudingen een mogelijkheid.

Op het terrein van de arbeidsomstandigheden zijn weinig echte misstanden gesignaleerd, maar er zijn wel grote ver-

¹¹ Bottenberg & Jansen (2012), p. 68.

¹² Van Dorst (2024).